

ԽԱԶԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏՏԱՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Մանսագիտություն՝ Պատմություն

Թեմա՝ Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը
պատմության ուսուցման գործընթացում

Կատարող՝ Գայանե Դերենիկի Պալյան

Ղկավար՝ պ. գ. թ. Արմինե Եփրիկյան

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը.....	4
Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը պատմության դասավանդման ընթացքում	7
Եզրակացություններ.....	15
Օգտագործված գրականության ցանկ	16

Ներածություն

Թեմայի արդիականությունը: Պատմական երևույթների, դեպքերի, իրադարձությունների, օրինաչափությունների, պատճառահետևանքային կապերի ընկալման, գիտակցման համար կարևոր են դրանց բազմատեսանկյուն դիտարկումը, վերլուծությունը, համակարգումը, գնահատումը, փաստարկումը, եզրահանգումը, հաղորդակցումը, բանավիճելու մշակույթը և այլն: Այս գործընթացները պահանջում են անձի քննադատական մտածողության ձևավորվածություն:

Մերօրյա դպրոցի գործունեությունը պետք է միտված լինի դեպի զարգացնող ուսումնառություն: Ուսուցչի ջանքերը պետք է ուղղված լինեն ոչ թե ինֆորմացիայի յուրացմանը, այլ սովորողների մոտ շրջապատող աշխարհը ընկալելու ճանապարհին նոր իմացական վերաբերմունքի ձևավորմանը:

«Մտապահման դպրոցը» պետք է դառնա «մտածողության դպրոց»: Փաստ է, որ այսօր վերոնշյալ խնդրի առնչությամբ մանկավարժության մեջ ներդրվել են նոր տեխնոլոգիաներ, դասավանդման նոր մեթոդիկա, որը հնարավորություն է տալիս, որ աշակերտը դառնա ուսումնական գործընթացի ակտիվ մասնակից:

Հետազոտության նպատակը: Մեր ուսումնասիրության նպատակն է պատմության դասավանդման ընթացքում սովորողների քննադատական մտածողության զարգացման ուսումնասիրությունը:

Հետազոտության խնդիրներն են

- ներկայացնել սքննադատական մտացողության առանձնահատկությունները
- ուսումնասիրել սովորողների քննադատական մտացողության զարգացումը պատմության դասավանդման ընթացքում:

Հետազոտության առարկան: Հետազոտության առարկան սովորողների քննադատական մտածողության զարգացման ուսումնասիրությունն է:

Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը

Քննադատական մտածողությունը ճանաչողական գործընթաց է, որը վերաբերում է փորձի արդյունքում ստացված տեղեկույթի վերլուծությանը, համադրմանն ու գնահատմանը դիտումների, խորհրդածությունների կամ հաղորդակցման միջոցով¹: Քննադատական մտածողությունը տրամաբանական, ստեղծագործական մտածողության յուրահատուկ համադրում է:

«Քննադատական մտածողությունը ներառում է մտածական գործառնությունները, որոնք որոշում են դատողությունների և փաստարկումների գործընթացները՝ նպատակադրումը, հիմնախնդրի բացահայտումը, վարկածի առաջադրումը, փաստարկներ բերելը, հիմնավորելը, հետևանքների կանխատեսումը, այլընտրանքային տեսակետներն ընդունելը կամ չընդունելը: Այն ներառում է իմացական հիմնական կարողությունները (գիտելիք և ըմբռնում) կիրառելու ունակությունը բարդ և ոչ միանշանակ իրավիճակների ու հիմնախնդիրների համադրման, վերլուծության և գնահատման համար²:

Ըստ Դ. Հալպերնի՝ «քննադատական մտածողությունը ճանաչողական տեխնիկաների ու ռազմավարությունների կիրառումն է, որոնք մեծացնում են ցանկալի վերջնարդյունքի ստացման հավանականությունը: ...Երբ մենք քննադատաբար ենք մտածում, գնահատում ենք մեր մտածական գործընթացների արդյունքները. որքանով ենք ճիշտ որոշում կայացրել կամ ինչ հաջողությամբ ենք լուծել առաջադրված խնդիրները: Քննադատական մտածողությունը ներառում է նաև հենց մտածական գործընթացների գնահատումը՝ դատողությունների ընթացքը, որոնք հանգեցրել են մեր եզրահանգումներին, կամ այն գործոնները, որոնք մենք հաշվի ենք առել որոշումների ընդունման ժամանակ»³:

Քննադատական մտածողության զարգացումը կարևորվում է հանրակրթության

¹ Foundation for Critical Thinking, *A draft statement of principles*. The National Council for Excellence, 2019. Available from <http://www.criticalthinking.org/pages/the-national-council-for-excellence-in-critical-thinking/406>.

² Федотовская Е. И., Развитие критического мышления как задача высшей школы //Актуальные вопросы практики преподавания иностранных языков. Москва: “Академия”, 2003, էջ 285

³ Халперн Д., Психология критического мышления. Москва: “Тривола”, 2010, с. 19

բոլոր աստիճաններում, ընդամին յուրաքանչյուր աստիճանում ունի իր խնդիրները, բովանդակությունը, մեթոդները, միջոցները, տեխնոլոգիաները, աշխատանքի կազմակերպման ձևերը:

Ուսումնական գործընթացում կարելի է առանձնացնել քննադատական մտածողության զարգացման հետևյալ *գործոնները*

- դրդապատճառային հետաքրքրությունն ուսումնասիրվող նյութի նկատմամբ,
- կազմակերպչական-մեթոդական աշխատանքի կազմակերպման ձևերը, մեթոդները, միջոցները, եղանակները, դասավանդողի մասնագիտական կոմպետենցիաները,
- տեղեկատվական տպագիր և էլեկտրոնային աղբյուրների մատչելիությունը, հասանելիությունը, դրանցով աշխատելու կարողությունների զարգացումը,
- հաղորդակցական փոխներգործուն միջավայրի ձևավորումը,
- ռեֆլեքսիվ-գնահատողական իր և այլ անձանց տեսակետների համարժեք գնահատումը, հետահայաց անդրադարձն ու վերլուծությունը:

Քննադատական մտածողության զարգացման գործընթացի արդյունավետությունն ապահովում են մանկավարժական մի շարք *պայմաններ*¹

- ուսումնական նյութի պրոբլեմային բնույթն ու տեղեկատվական հագեցվածությունը. հնարավոր է քննարկել, ապացուցել, փաստարկել այն նյութը, որը հիմնված է կոնկրետ փաստերի, տվյալների, աղբյուրների վրա,
- տեղեկույթի գիտականությունը, արժանահավատությունը, արդիականությունը, սոցիալական նշանակությունը, այսինքն՝ ուսումնական նյութում կենսական հիմնախնդիրների, սոցիալական նշանակություն ունեցող հարցերի արտացոլումը,
- ուսումնական տեղեկույթի, թեմայի հիմնախնդրի նկատմամբ հետաքրքրության արթնացումը, ուսումնական դրդապատճառների ձևավորվածությունը. եթե սովորողը ցանկանում է իմանալ, ըմբռնել, իմաստավորել, խորանալ նյութի բովանդակության մեջ, ապա նա

ստեղծագործական վերաբերմունք է դրսևորում, փորձում է տեղեկատվական տարբեր աղբյուրներից քաղել լրացուցիչ տեղեկույթ, համեմատել, համադրել, եզրահանգումներ անել,

- կրթության բովանդակությունն արտահայտող փաստաթղթերում քննադատական մտածողությանը նպաստող բաղադրիչի կարևորումը,
- կրթական գործընթացի հաղորդակցական բնույթը, ինտերակտիվ միջավայրի ձևավորումը. քննադատական մտածողությունը զարգանում է բանավեճի, քննարկումների արդյունքում: Կարևոր է, որ սովորողներն ազատ, առանց սխալվելու վախի արտահայտեն իրենց տեսակետը հանդուրժողականության և փոխըմբռնման մթնոլորտում: Այս առումով ուշագրավ է Դ. Կլուստերի այն դիտարկումը, որ քննադատական մտածողությունը սոցիալական բնույթ ունեցող մտածողություն է. ցանկացած միտք ստուգվում և հղկվում է, երբ քննարկվում է ուրիշների հետ,
- խմբային և անհատական աշխատանքների արդյունավետ համադրումը, խմբային աշխատանքի խրախուսումը. աշխատանքը փոքր խմբերում թույլ կտա առավել վստահ լինել ու նեղ շրջանակում արտահայտել կարծիքը. խմբային տեսակետում կհամադրվեն խմբի անդամների անհատական տեսակետները, իսկ տվյալ աշակերտը ձեռք կբերի համարձակություն և կունենա վստահության զգացում⁴:

⁴ Федотовская Е. И., Развитие критического мышления как задача высшей школы //Актуальные вопросы практики преподавания иностранных языков. Москва: “Академия”, 2003, էջ 285

Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը պատմության դասավանդման ընթացքում

Պատմական կրթության գլխավոր տարրը գիտելիքներն են: Նրանք իրենց մեջ ընդգրկում են տեղեկություններ պատմական ճանաչողության վերաբերյալ՝ կենտրոնացնելով մարդկության կուտակած սոցիալական փորձը, ստեղծում են հասարակության զարգացման գիտական նկարագիրը, պատկերացում տալիս իրականության մասին:

Պատմական գիտելիքների կառուցվածքը իր մեջ ներառում է պատմության գիտության ճանաչողությունը, նրա բովանդակությունը, պատմական նյութի հետ գործունեության ձևերը:

Պատմության դասավանդման ընթացքում սովորողների քննադատական մտածողության զարգացման համար նպատակահարմար է կիրառել հետևյալ մեթոդները, աշխատանքի ձևերը՝

- աշխատանքում, ուսումնական և կենսական իրավիճակներում, գործնականում սովորողներին մղել ուսումնական նյութի շուրջ կանխատեսելու, մեկնաբանելու, ապացուցելու, իր բառերով արտահայտելու, վերլուծելու, համադրելու, համեմատելու, ժխտելու, հիմնավորելու, փաստարկելու, պատճառահետևանքային կապերը գտնելու, արժևորելու, փաստերի հիման վրա եզրահանգելու, հարցեր ձևակերպելու և այլն,
- տարբեր թեմաներին նվիրված էսսեները, գիտական, գիտահանրամատչելի նյութերի վերաբերյալ կարծիքները, համառոտ և ընդարձակ գրախոսությունները,
- երկրում, տարածաշրջանում քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, էկոլոգիական, կրթական, մարզամշակութային հարցերի վերաբերյալ քննարկումները, խոսքի համապատասխան ոճին բնորոշ լեզվաքերականական միջոցներով համարժեք ձևակերպումները,
- գեղարվեստական, վավերագրական ֆիլմերի, հեռուստահաղորդումների, սոցիալական հոլովակների, արդիական թեմաների վերաբերյալ համացանցային նյութերի քննարկումները, այդ նյութերի արժանահավատության ստու-

գումը տարբեր աղբյուրներով, գրքի, ֆիլմի կերպարի կամ կերպարների, վերջաբանի, գործողությունների զարգացումների, բախումների լուծման, վերջաբանի վերաբերյալ գրավոր և բանավոր կարծիքը, արտահայտված կարծիքի քննարկումը, մեկնաբանումը, հիմնավորումը,

- տեքստի առանցքային գաղափարի առանձնացումը, վերլուծությունը, ընդհանրացումը, կենսական իրավիճակներից կամ անձնային փորձից վերցված օրինակներով մեկնաբանումը, ստեղծագործաբար զարգացումը, կանխատեսումը, անդրադարձը, ընդ որում՝ այդ աշխատանքը կարող է կրել բազմազան բնույթ՝ *քննադատականկարծիք, վերլուծություն, հավանություն, հերքում, ներկայացում, գնահատում, հիմնավորում, ապացուցում*,
- միևնույն հիմնախնդրի տարբեր տեսանկյուններից մեկնաբանումը (ստույգ փաստեր, հուզական-գնահատողական մոտեցում, դրական կողմերի, զարգացման հեռանկարների նախանշում, առաջարկություններ, լուծումներ), իր և ուրիշների կարծիքների համեմատումը, հակադրումը, համադրումը, զուգահեռների անցկացումը, անհատական կարծիքների հիման վրա խմբային կարծիքի ձևավորումը, եզրահանգումը, անհատական և խմբային մակարդակում արժևորումը, արտահայտված տեսակետների ընդհանրացումը,
- միտումնավոր սխալներով, փաստերի խեղաթյուրմամբ շարադրանքի հանձնարարում, որպեսզի սովորողներն ինքնուրույն գտնեն սխալները, շտկեն, հիմնավորեն,
- բանավեճերը տեղեկույթի քննադատական վերլուծության, փաստարկումների և ապացույցների հիման վրա ձևավորում են տեսակետն արտահայտելու կարողություն,
- միևնույն թեմայի վերաբերյալ պատմողական, նկարագրական, դատողական շարադրանքները, ուսումնահետազոտական նախագծերը, խմբային քննարկումները, քեյսերը, դերախաղերն ու գործնական խաղերը, գիտագործնական կոնֆերանսները, առցանց ֆորումները:

Ուսուցման գործընթացում սովորողներն աստիճանաբար տիրապետում են այնպիսի հասկացությունների, ինչպիսիք են փաստը, իրադարձությունը, երևույթը և գործընթացը:

Փաստը իրականության մի հատված է, լատիներենից թարգմանված նշանակում է կատարված է, կատարվում է: Պատմության մեջ փաստ է այն իրողությունը, որը կատարված է, որի պատճառները գալիս են անցյալից, սակայն իր հետևանքները թողել է ապագայի համար:

Օրինակ՝ Հայոց մեծ եղեռնը, Տիգրան Մեծի կայսրությունը, Հայաստանի խորհրդայնացումը և այլն:

Փաստը անկրկնելի է, պատմական գործընթացների ուսումնասիրության ընթացքում փաստերը անգնահատելի են , նրանք անհրաժեշտ են, որպեսզի որոշվեն և համեմատվեն պատմական պատճառահետևանքային կապերը ուսուցման գործընթացում: Փաստերի համակարգումը և ընդհանրացումը պատմության ճանաչման հիմնական միջոցներն են:

Փաստը որպես այդպիսին կարելի է բաժանել առաջին և երկրորդ կարգերի: Երկրորդային փաստերը բացահայտում են առաջնային փաստը: Սակայն երկրորդական փաստերը առանձին վերցրած նույնպես առաջնային կարող են լինել:

Օրինակ՝

1. Ռուս-թուրքական 1877-78թթ. պատերազմը առաջնային փաստ է, իսկ Բալկանյան ճակատամարտը երկրորդային:

Առաջնային փաստ	Փաստի էությունը	Երկրորդային փաստ	Փաստի էությունը
Ռուս-թուրքական 1877-78թթ. պատերազմ		Բալկանյան ճակատամարտ	

Տարբեր կարգի փաստերի համադրումից առաջ է գալիս պատմական իրադարձությունը:

Այսպիսով ` փաստերի կարևորությունից է կախված նրանց լուսաբանման աստիճանը: Դասի ժամանակ բերված ամեն մի փաստ պետք է բացահայտի նրա էությունը, նպաստի հիմնական տեսական իրավիճակների և պատճառահետևանքային կապերի բացահայտմանը:

Օրինակ՝

Փաստի անվանումը	ճիշտ Թվական ը	Էությունը	Պատճառները	Նշանակությունը

Իրադարձությունները առանձնահատուկ, եզակի փաստեր են: Իրադարձությունները տեղի են ունենում որոշակի պայմաններում և որոշակի շրջանակի մարդկանց մասնակցությամբ, նրանք խիստ տեղայնացված են ժամանակի և տարածության մեջ:

Օրինակ՝ Ֆիդայական շարժումները, Ազգային ազատագրական շարժումները 18-րդ դարում, ռուս- թուրքական 1877-1878թթ. պատերազմը և այլն:

Իրադարձությ ան անվանումը	ճիշտ նը	Ժամանակաշրջա նը	Էություն ը	Պատճառներ ը	Նշանակությու նը

Երևույթները դրանք ընդհանուր հասկացություններ են (ապստամբություն, հեղափոխություն և այլն): Երևույթը դա հասարակության պատմության մեջ ինչ-որ նորույթ է, որը երբևիցե չի եղել:

Օրինակ՝ Նախնադարյան համայնական հասարակությունում կրակի, նետ ու աղեղի գյուտը և այլն:

Երևույթի անվանումը	ճիշտ նը	Ժամանակաշրջանը	Էությունը	Պատճառները	Նշանակությունը

Պատմական երևույթների ծագման դյուրըմբռնելիությունը մատչելի ձևով կարելի է ցուցադրել պատճառահետևանքային կապերի միջոցով: Նոր երևույթները պարզաբանելուց առաջ կարևոր է այնպես բացատրել դրանց պատճառները, որ սովորողները ընկալեն և յուրացնեն դրանց առաջադիմական նշանակությունը, և

նրանց մոտ տրամաբանորեն ընկալելի լինի երևույթների առաջացումը, ընթացքն ու անգամ արդյունքները:

Օրինակ՝

Հեղափոխությունները բերում են հասարակական-քաղաքական փոփոխություններ, իսկ մինչ այդ անհրաժեշտ է երկարատև պատմական մի ժամանակաշրջան, համապատասխան սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական պայմանների առկայություն, դասակարգային հակասություններ, որոնք իրենց հետ բերում են հասարակական նոր գիտակցություն և այլն:

Գործընթացները զարգացման փուլերի հաջորդական փոփոխություններն են, այսինքն պատմական որոշակի ժամանակաշրջանում տեղի ունեցող հասարակական, քաղաքական, մշակութային փոփոխություններ՝ հասարակության ներսում:

Օրինակ՝ Կոլեկտիվացումը, ՆԷՊ-ը, Ինդուստրացումը և այլն:

Գործընթացի ուսուցումը սկսվում է փաստերի յուրացումից և որպեսզի լսարանի մոտ պահպանվի հետաքրքրությունը , պետք է ներկայացնել հետաքրքիր փաստեր:

Օրինակ՝

Գործընթացի ճիշտ անվանումը	Ժամանակաշրջանը	Էությունը	Պատճառները	Նշանակությունը

Պատմական մտածողության զարգացման վերաբերյալ հետաքրքիր մոտեցումներ է առաջարկում Լերները: Ուսուցիչը կոնկրետ օրինակի միջոցով կարող է ցույց տալ աշակերտին փաստերի միջև եղած օրինաչափությունները, բացատրել այս կամ այն երևույթը: Սակայն սովորողը կարող է առնչվել որևէ ինֆորմացիայի և ստիպված լինել ինքնուրույն պատասխաններ գտնել: Պետք է զարգացնլ սովորողների ակտիվությունն ու հասցնել նրան, որ նա մշտապես զգա ավելի լայն փաստեր ու երևույթներ իմաստավորելու պահանջ:

Պրոբլեմի լուծման նման մոտեցումը միաժամանակ ցույց է տալիս առհասարակ աշխարհայացքային այլ պրոբլեմների լուծման եղանակ- ները: Արդյունքում սովորողի մոտ ձևավորվում է ընդհանուր մոտեցում վերլուծության նկատմամբ

առհասարակ, որը հանգեցնում է սոցիալական երևույթների իմաստավորման և հասանելի որոշակի պրոբլեմների լուծման⁵:

Որպես քննադատական մտածողության դրսևորումներ կարևորվում են **պատճառահետևանքային կապերի վերլուծության, փաստերն ու երևույթները գնահատելու կարողությունները**:

Վերջիններս համարվում են «պատմական մտածողության» հայեցակարգի կարևոր բաղկացուցիչներ ⁶: Որպես ներգործության միջոց նախընտրելի է կիրառել բաց հարցադրումների հետևյալ տեսակները **Ինչու, Ի նչ հետևանքների է հանգեցնում, Ինչպես ս եք գնահատում....**:

Ընդ որում այդ երեք տեսակի հարցերի միջոցով կառուցվում է պատճառահետևանքային կապերի տրամաբանական ամբողջական մեկ շղթա:

Հարցադրումներին պատասխանելիս աշակերտների իրականացրած ճանաչողական գործունեությունը համապատասխանում է Բլումի⁷ մշակած աստիճանային համակարգի վերին աստճաններին և ենթադրում է գնահատում, աստիճանակարգում, արժևորում: Ինչպես նաև Սանդերսի **հիշողություն-փոխակերպում-մեկնաբանում-կիրառություն-վերլուծություն- համադրում-գնահատում** համակարգում այս հարցերը դիտվում են իբրև հարցադրումների ամենաբարձր մակարդակ⁸:

Մտածողությունը որպես ակտիվ ու նպատակաուղղված գործընթաց, սկսվում է առաջադրված որոշակի հարցերից: Տրամաբանության մեջ հարցը ձևակերպվում է որպես որոշ ինֆորմացիայի հարցում: Այլ կերպ հարցը մեկնաբանվում է որպես խթանող նախադասություն: Ինչքան մեծ է ինֆորմացիան, որի հետ դու աշխատում ես, այնքան կարևոր է կարողանալ առանձնացնել գլխավորն ու երկրորդականը: Այս առումով կարևոր է հարցադրումներ անելը:

Բաց հարցերը ունեն մի շարք առավելություններ փակ հարցերի նկատմամբ: Դրանք թույլ են տալիս առանց որևէ սահմանափակման արտահայտել սեփական

⁵ Лернер И. Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. М.: Изд.-во “Просвещение”. 1982. с. 48

⁶ <http://historicalthinking.ca/historical-thinking-concepts>

⁷ <http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/bloom.html>

⁸ [https://books.google.am/books/about/Classroom questions.html?id=-uk8AAAAAYAAJ&redir_esc=y](https://books.google.am/books/about/Classroom%20questions.html?id=-uk8AAAAAYAAJ&redir_esc=y)

տեսակետը, առանձնացնել ամենաէականը, բարձրացնել այնպիսի խնդիրներ, որ անգամ հարցադրողի մտքով չի անցել, բացահայտել առկա հակասությունները, երևույթներն ու փաստերը դիտարկել լրիվ այլ տեսանկյունից: Հարցը յուրատեսակ մանրադիտակ է, գիտելիքների որոշակի համակարգ, որն իր մի մասով (հարցով) բնորոշում է այն, ինչ արդեն իսկ գիտենք, և ընկած է մեր գիտելիքի հիմքում, իսկ երկրորդ մասով (պատասխան) կա որոշ չիմացություն, այսինքն այն, ինչ մենք ուզում ենք իմանալ⁹:

Ճանաչողության գործընթացում կարևոր է ֆիքսել այն գիտելիքները, որոնք ձեռք են բերվել, բայց պետք նաև ֆիքսել այն, ինչը մենք դեռևս չգիտենք և ենթակա է պարզվելու: Այդպիսիք են հենց հարցերը: Հարցի կառուցվածքը հասկանալու համար նախ պետք է առանձնացնել այն, ինչ մենք արդեն գիտենք: Մեր իմացածի հիման վրա էլ արդեն կարելի է ձևակերպել հարցը: Հարցը որպես ճանաչողության ձև, միջոց է պարզելու անհայտը հենվելով ինչ որ հայտնի փաստի վրա:

Հարցադրումների միջոցով իրականացվող ուսումնառությունը հնարավորություն կտա աշակերտին գտնել իրեն տրված հարցի պատասխանը կիրառելով իր գիտելիքները, ունեցած տեղեկույթը, նաև առաջադրել հարցեր, գործի դնել սեփական աշխարհայացքը:

Այս առումով բավականին մեծ է ուսուցչի դերը: Նրա խնդիրն է ճիշտ ձևակերպված հարցերի միջոցով նպաստել աշակերտների մտածողության զարգացմանը: Պիտի ստեղծվի համապատասխան կրթական միջավայր, որտեղ սովորողը չի խուսափում սեփական տեսակետն արտահայտելուց, գտնել օրինաչափությունները, սահմանել պատմական երևույթների ու գործընթացների բնույթն ու նշանակությունը, պատրաստ է լսել ու ընդունել կարծիքներ, որոնք կարող են և չհամընկնել իր տեսակետի հետ: Այս դեպքում աշակերտի խնդիրն է փաստարկված դատողությունների միջոցով ապացուցել իր իրավացիությունը կամ, ընդունելով դիմացինի փաստարկները, փոփոխություններ կատարել իր դիրքորոշման մեջ: Գնահատելով տարբեր փաստեր ու երևույթներ աշակերտը քայլ առ քայլ սովորում է գնահատել իր իսկ գործունեությունը: Այս ամենի արդյունքում

⁹ Лернер И. Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. М.: Изд.-во “Просвещение”. 1982. 191 с.

ձևավորվում են ավելի բարդ ճանաչողական հմտություններ:

Եզրակացություններ

Քննադատական մտածողությունն արտահայտվում է այն հատկանիշների և կարողությունների տիրապետմամբ, որոնք պայմանավորում են անձի տրամաբանական մտածողության, գնահատողական վերաբերմունքի, ռեֆլեքսիայի բարձր մակարդակը: Դիպուկ է բնութագրված հետևյալ մտքում. «Քննադատական մտածողությունը մտածողություն է մտածողության մասին, երբ Դուք դատում եք՝ Ձեր մտածողությունը կատարելագործելու նպատակով»: Կարելի է հավաստել, որ քննադատական մտածողությունն անձի հոգեմտավոր կարողությունների զարգացման, ինքնակատարելագործման, մտագործունեության ակտիվացման կարևոր գործոն է և ժամանակակից աշխարհում կրթության գերակայություն:

Այսպիսով, պատմության դասավանդման ընթացքում կարևորում ենք այն հանգամանքը, որ սովորողը մտածի պատմական գիտության բովանդակության ու նշանակության մասին: Վերլուծությունները փաստում են, որ հնարավոր է ուսուցման միջոցով զարգացնել ՔՄ հմտություններ: Այդ նպատակով նախընտրելի է բաց հարցերի կիրառումը: Դրանք մեծացնում են աշակերտների հետաքրքրությունը թեմայի նկատմամբ և կարող են մոտիվացնող նշանակություն ունենալ: Սովորողը փորձում է առաջադրված խնդրի լուծման նոր ուղիներ փնտրել: Բաց հարցերը դրդում են աշակերտին փաստերի վերլուծության, զուգահեռների որոնման, հիպոթեզի առաջադրման, ձևավորում են հստակ կողմնորոշիչ մոտեցում ընթացիկ թեմայի առավել կարևոր խնդիրների հանդեպ: Արդյունքում պատմական համապատասխան նյութի վերլուծության շնորհիվ աշակերտների մոտ ձևավորվում են փոխանցելի հմտություններ, որոնք թույլ են տալիս նրանց ցանկացած իրավիճակում անել հիմնավորված եզրակացություններ, կանխատեսել հնարավոր հետևանքները, իսկ գնահատելիս լինել շրջահայաց, փաստերն ու երևույթները դիտարկել տարբեր տեսանկյուններից, չչտապել դատողություններ անելիս:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Лернер И. Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. М.: Изд.-во “Просвещение”. 1982.
2. Федотовская Е. И., Развитие критического мышления как задача высшей школы //Актуальные вопросы практики преподавания иностранных языков. Москва: “Академия”, 2003
3. Халперн Д., Психология критического мышления. Москва: “Тривола”, 2010
4. Foundation for Critical Thinking, *A draft statement of principles*. The National Council for Excellence, 2019. Available from <http://www.criticalthinking.org/pages/the-national-council-for-excellence-in-critical-thinking/406>.
5. <http://historicalthinking.ca/historical-thinking-concepts>
6. <http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/bloom.html>
7. https://books.google.am/books/about/Classroom_questions.html?id=uk8AAAAYAAJ&redir_esc=y